

บทที่ 4

บทบาทหญิง-ชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

การนำเสนอข้อมูลในบทนี้จะเป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของสถานการณ์ชุมชนและบทบาทหญิง-ชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้กรณีการต่อสู้เพื่อคัดค้านการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่านและลักษณะการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชายฝั่งเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ซึ่งพบว่า บทบาทหญิง-ชายที่ปรากฏเป็นผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์และบทบาทของหญิง-ชายในระดับครัวเรือนและชุมชน และบางบทบาทก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในชุมชนดังรายละเอียดผลการศึกษา ดังนี้

1. บทบาทผู้นำกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำเป็นกลไกสำคัญมากต่อการขับเคลื่อนกระบวนการต่อสู้เพื่อคัดค้านการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงกับทรัพยากรชายฝั่งและการสูญเสียความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ของชุมชน และจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของบทบาทหญิง-ชายในบริบทของผู้นำกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งชุมชนคลองด่านได้แยกแยะให้เห็นถึงความสัมพันธ์บทบาทหญิง-ชายดังนี้

บทบาทหญิง กระบวนการขับเคลื่อนการคัดค้านการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียรวม ตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมาพบว่า มีผู้หญิงเพียง 4 คนที่เป็นผู้นำในกระบวนการวางแผน การบริหารจัดการ และการประสานงานเพื่อให้เกิดการรวมตัวของผู้คัดค้านร่วมกับแกนนำชายและผู้หญิงกลุ่มนี้ไม่ได้มีพื้นฐานการประกอบอาชีพทางด้านประมงเลย จากการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาและอาชีพพบว่า ในจำนวน 4 คนนั้นมี 1 คน เป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และ 3 คนมีอาชีพอิสระจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับอาชีวศึกษา มีสถานภาพทางสังคมค่อนข้างดี ได้แก่ เป็นเจ้าของกิจการร้านค้าวัสดุอุปกรณ์การประมง ผู้นำสตรีระดับตำบลและเป็นแม่บ้านของข้าราชการในระดับหัวหน้าองค์กรในตำบลคลองด่าน

ในการเข้าไปศึกษาช่วงแรกทางผู้ศึกษาและคณะ ได้เข้าไปพบกับกลุ่มแกนนำดังกล่าวเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเข้าไปศึกษาวิจัยในฐานะที่เป็นกลุ่มแกนนำหนึ่งในชุมชนที่มีบทบาทหลักในการคัดค้านการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่านพบว่า

กลุ่มแกนนำหญิงทั้ง 4 คน ไม่ยอมรับฟังเหตุผลใดๆ ทั้งสิ้นและปฏิเสธที่จะไม่ให้ทำการศึกษาเหมือนกับว่า พื้นที่ชุมชนคลองด่านเป็นของตนเองและเกิดความหวาดระแวงว่าผู้ศึกษาและคณะเป็นฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มผู้คัดค้าน ทั้งๆ ที่ทางกลุ่มแกนนำชายไม่มีท่าทีในลักษณะดังกล่าว

จากการจัดสนทนากลุ่มย่อยกับผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในหมู่บ้านที่เลือกเป็นตัวอย่างในการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้นำหญิงดังกล่าวได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำในกรณีกระบวนการคัดค้านการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียเท่านั้น ช่วงเวลาก่อนหน้าที่จะมีการดำเนินโครงการกลุ่มผู้นำหญิงทั้ง 4 คน ดังกล่าวจะไม่มีบทบาทที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำในชุมชนเลย เมื่อสอบถามทั้งผู้นำหญิงอื่นๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีอยู่ในชุมชนคลองด่านซึ่งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประธานกลุ่มสตรีในแต่ละชุมชน และรวมถึงผู้อาวุโสซึ่งไม่ได้มีบทบาทเป็นผู้นำร่วมกับกลุ่มผู้นำหญิงทั้ง 4 คนดังกล่าว ในกระบวนการต่อสู้เพื่อคัดค้านการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน แต่ในระดับกลุ่มหรือชุมชนของตนเองก็ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้นำตามสถานภาพทางสังคมที่ได้รับมอบหมาย

กลุ่มผู้นำหญิงที่เป็นทางการ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวม ส่วนใหญ่ต่างมีความเห็นร่วมกันว่าการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หลายฝ่ายทั้งนักการเมืองระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับประเทศ นายทุนทั้งที่อยู่ในพื้นที่และนอกพื้นที่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งต่างก็รู้ข้อมูลกันดีแต่ไม่ยอมเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือแสดงบทบาทใดที่เป็นการต่อต้านหรือเห็นด้วย เพราะจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชน กับตนเอง และต่อหน่วยงานต้นสังกัดว่า ทำตัวไม่เป็นกลางทั้งๆ ที่รู้ว่าผลกระทบที่เกิดจากการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน มีผลต่ออาชีพและรายได้ของชุมชนอย่างแน่นอน ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นปัจจุบันผู้นำสตรีที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มต่างมองว่าเป็นเรื่องการเมืองสองขั้วและการคอร์รัปชันมากกว่าการต่อสู้เพื่อการได้สิทธิจัดการทรัพยากรชายฝั่งร่วมกันในระหว่างหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง บทบาทของตนเองในฐานะผู้นำจะมีหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าเกี่ยวกับสถานการณ์เพื่อให้ชุมชนหรือกลุ่มได้รู้เท่าทันสถานการณ์

นอกจากนั้นยังมีผู้นำหญิงอีก 2 คน ได้แสดงความคิดเห็นที่มีนัยใกล้เคียงกันคือ เกรงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อความปลอดภัยของตนเองและครอบครัวมากกว่า เพราะตนเองไม่มีฐานที่คอยจะสนับสนุนหรือคุ้มครองช่วยเหลือเมื่ออาจจะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีขึ้นได้ นางยุพิน สุรกาญจน์ ผู้นำสตรีและอาสาสมัครพัฒนาชุมชน หนึ่งในกลุ่มผู้นำหญิงที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อยได้แสดงความคิดเห็นที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนในข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการจัดการของเสียและรวมถึงความปลอดภัยหรือความมั่นคงในชีวิตของตนเองและครอบครัวว่า การสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่านอาจจะดีหรือไม่ดีก็ต้องรอดูผลที่เกิดขึ้นหลังการก่อสร้าง และ

ถ้ามีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมชุมชน เช่น กลิ่นหรือฝุ่น ต่ออาชีพและรายได้ของชุมชนส่วนใหญ่จริงก็ยินดีที่จะเข้าร่วมเป็นผู้นำในการระดมพลังเพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิทธิที่ควรจะได้รับจากผลกระทบที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งจะร่วมผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหา แต่ปัจจุบันตนเองยังไม่แน่ใจเพราะในขณะนี้สภาพแวดล้อมบริเวณชายฝั่งก็เสื่อมโทรมและทรัพยากรชายฝั่งก็มีปริมาณลดลงและบางชนิดก็สูญหายไปแล้ว ชาวประมงส่วนใหญ่ก็ออกจับสัตว์น้ำในทะเลน้ำลึกมากกว่าบริเวณชายฝั่ง ซึ่งไม่แน่ใจว่าการคัดค้านครั้งนี้มีวัตถุประสงค์อื่นใดหรือไม่ ตนเองก็ยังไม่ชัดเจนและไม่มีความรู้มากพอที่จะบอกได้ว่า การก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมจะดีหรือไม่ดี จึงทำตัวเป็นกลางและรอดูเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวอย่างค่อนเอนอยู่

ผู้ใหญ่สุชาติ โยธวิรัช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 บ้านคลองค่านปากอ่าวให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในชุมชนว่า ผู้นำหญิงที่ยังมีบทบาทเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของชุมชน ส่วนมากจะเป็นผู้นำหญิงที่มีอายุหรือเป็นผู้อาวุโสที่ผ่านการต่อสู้ชีวิตชาวประมงมายาวนานและยังเหลืออยู่ไม่กี่คน ซึ่งปัจจุบันยังมีบทบาทเป็นผู้นำในงานด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน และบางครั้งก็มีบทบาทในการเข้าไปร่วมไกล่เกลี่ยกรณีความขัดแย้งในชุมชนอันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพการประมงร่วมกับกลุ่มผู้อาวุโสและผู้ใหญ่บ้าน

นายจรัส เศรษฐศิโรจน์ เป็นผู้นำอาวุโสคนหนึ่งที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำหญิงในชุมชนคลองค่านว่า ผู้หญิงส่วนมากในชุมชนคลองค่านมีโอกาสที่จะได้รับเลือกมาเป็นผู้นำน้อยส่วนมากที่ได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ก็จะเป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางภาครัฐบ่อยๆ และเป็นตัวแทนของชุมชนและของรัฐในการประสานทรัพยากรให้กับชุมชน และผู้นำหญิงดังกล่าวทางครอบครัวสนับสนุนและไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานด้วย ในขณะที่เดียวกันภาวการณ์การดูแลครอบครัวและฐานะทางเศรษฐกิจในระดับที่ก็ไม่เดือนร้อน ซึ่งก็มีไม่กี่คนในชุมชนคลองค่าน นอกจากนั้นนายจรัส ยังได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมไว้ กลุ่มผู้นำหญิงดังกล่าวจะอยู่ในวัยทำงาน ถ้าไม่ได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งอย่างเป็นทางการก็อาจจะไม่กล้าแสดงบทบาทของตนเอง

ผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปตามข้อเสนอของ ประสาน ดังสิกุล (2542) ในงานศึกษาเรื่องสตรีกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือตอนบนว่า ในขณะที่สตรีมีภาระหนักยิ่งขึ้นเพราะต้องทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัว สังคมไทยจึงควรที่สนับสนุนและช่วยพัฒนาสตรีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และให้โอกาสได้ปฏิบัติงานเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ในระดับชุมชนก็ควรสร้างโอกาสให้สตรีได้เข้าร่วมวางแผนพัฒนา ติดตามและประเมินการใช้ทรัพยากรและการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน การสร้างผู้นำสตรีให้เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายผู้หญิงในแต่ละครัวเรือนให้เป็นเครือข่ายในระดับชุมชน สตรีในชุมชนคลองค่านจึงเห็นว่าการได้

รับโอกาสจากหน่วยงานภาครัฐ ในการสนับสนุนสถานภาพและบทบาทผู้หญิง ก็เป็นผลกระทบหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิง ได้เข้ามามีบทบาทในระดับชุมชน

นอกเหนือจากผู้นำหญิงที่มีบทบาทในระดับชุมชนดังกล่าว ผลการศึกษายังพบว่า มีผู้นำหญิงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการประกอบอาชีพเกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรชายฝั่งอีกหลายลักษณะ คือ ผู้นำที่มีทักษะในการแปรรูปผลผลิตจากทะเล ซึ่งได้แก่ ทำกะปิ น้ำปลา และสามารถเป็นครูหรือวิทยากรท้องถิ่นที่จะถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนที่สนใจ ผู้นำที่เป็นเจ้าของกิจการร้านค้าวัสดุอุปกรณ์การประมงหรือโรงงานแปรรูปผลผลิตจากทะเล ซึ่งเรียกกันว่า “เจี๊” จะทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้จัดการ โรงงานหรือกิจการนั้นๆ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากในชุมชน ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาอาชีพจากประมงชายฝั่งแบบดั้งเดิมมาเป็นประมงเชิงพาณิชย์

กล่าวโดยสรุปบทบาทผู้นำหญิงในระดับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่ปรากฏมีอยู่ 5 บทบาทได้แก่ การเป็นผู้นำทางด้านการถ่ายทอดทักษะอาชีพการแปรรูปผลผลิตจากทะเล ซึ่งได้แก่การทำกะปิและน้ำปลา ผู้นำทางด้านกระบวนการคิดและการวางแผนซึ่งเป็นบทบาทที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างการต่อสู้ เพื่อคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำหญิงที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับชนชั้นกลาง มีระดับการศึกษาสูงและสถานภาพทางสังคมเอื้ออำนวยให้ทำหน้าที่ดังกล่าว ผู้นำในการประสานทรัพยากรจากภายนอก ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำหญิงที่ได้รับโอกาสจากหน่วยงานภาครัฐ ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชน อีกบทบาทหนึ่งคือการเป็นผู้นำด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมง ซึ่งได้แก่ผู้หญิงที่เป็นเจ้าของกิจการร้านค้าวัสดุอุปกรณ์การประมง และโรงงานแปรรูปผลผลิตจากทะเล ซึ่งได้รับการยอมรับจากชุมชนในด้านของการสร้างรายได้และการให้เครดิตหรือสินเชื่อกับผู้ที่ทำอาชีพประมง และผู้ที่เป็นแรงงานรับจ้าง ในกิจการที่ต่อเนื่องจากอาชีพประมง และบทบาทสุดท้ายที่ปรากฏคือ บทบาทผู้นำในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนร่วมกับแกนนำชาย ซึ่งได้แก่กลุ่มผู้นำหญิงที่เป็นผู้อาวุโสและในอนาคต บทบาทผู้หญิงในด้านนี้คงจะหายไปจากชุมชน ตามอายุขัยของกลุ่มผู้อาวุโสดังกล่าว

บทบาทผู้ชาย จากการศึกษาพบว่า บทบาทผู้ชายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งมี 3 ลักษณะคือ ผู้นำที่เป็นทางการ ผู้นำตามสถานการณ์ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่กลุ่มผู้อาวุโส

ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีบทบาทในการพิจารณาประสานการดำเนินงานเรื่องที่เชื่อมโยงกับส่วนราชการ ซึ่งได้แก่ การอนุมัติการใช้พื้นที่ในการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสีย การอนุรักษ์และการละเมิดหรือบุกรุกพื้นที่ชายฝั่ง และการประสานงานกับภาคราชการและองค์กรภายนอก ในการเข้ามาศึกษาปัญหาสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่

รวมถึงจากการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารระหว่างชุมชนกับราชการ จากข้อมูลการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อยกับประชากรตัวอย่าง พบว่า บทบาทผู้นำทางการนั้นในทัศนะของทางชุมชนมีเห็นว่าเป็นบทบาททำให้เป็นตัวแทนภาครัฐมากกว่าตัวแทนภาคประชาชน ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าผู้นำเป็นเครื่องมือของนายทุนหรือนักการเมือง ที่จ้องจะหาผลประโยชน์ที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน โดยใช้อำนาจหรือเงื่อนไขทางกฎหมายที่ผู้นำทางการ มีสิทธิในการที่พิจารณาเห็นด้วยไม่เห็นด้วย จึงเป็นช่องทางผ่านในการเป็นเจ้าของหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งนำไปสู่การทำลายมากกว่าการอนุรักษ์ จากการสัมภาษณ์ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เกี่ยวกับบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน ทางปลัด อบต. ได้ชี้แจงข้อมูลและสถานการณ์ให้ฟังว่า ทางสมาชิก อบต. เอง ซึ่งเป็นผู้แทนมาจากแต่ละชุมชนก็ลำบากใจ ในฐานะที่เป็นคนกลางระหว่างรัฐและประชาชน การตัดสินใจลงมติในแต่ละครั้งที่เกี่ยวข้องกับจัดการทรัพยากรชายฝั่งชุมชนคลองด่าน จะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากชุมชนคลองด่านว่า ถูกอำนาจรัฐหรือนักการเมืองครอบงำ เนื่องจากหลายเรื่องเป็นนโยบายจากจังหวัด ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่ชัดเจนในข้อมูล และยังไม่เข้มแข็งหรือมีศักยภาพพอที่จะพิจารณากลับกรองและตัดสินใจที่จะไม่ให้ความร่วมมือต่อนโยบายดังกล่าว

เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองด่านเล่าให้ฟังว่า ปัจจุบันบทบาทของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจะทำหน้าที่เป็นกลางกล่าวคือ ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการคัดค้านกับกลุ่มพลังมวลชน เนื่องจากเกรงว่าจะถูกหน่วยงานที่ดูแลกำกับกับการดำเนินงานของ อบต. ดำเนิน และเมื่อมีกิจกรรมของทางภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับกรณีดังกล่าวก็จะเข้าร่วม แต่จะไม่ให้ความเห็นที่เกี่ยวข้องหรือมีผลกระทบต่อชุมชนหรือพื้นที่ เนื่องจากเกรงว่าจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากชุมชนว่า ให้ข้อมูลผิดพลาดหรือสนับสนุนหน่วยงานภาครัฐในการเข้ามาละเมิดสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ตนเองก็รู้สึกอึดอัดและหนักใจมากต่อการที่จะทำหน้าที่หรือวางตัว อย่างไรก็ตามในฐานะที่เป็นแกนนำชุมชนคนหนึ่ง (สมาชิก อบต.) ซึ่งมีหน้าที่คาบเกี่ยวคือเป็นผู้แทนทั้งภาครัฐและภาคประชาชน รู้และเข้าใจว่า อบต. ก็ตกเป็นจำเลยของชุมชนเช่นกันว่าให้ความร่วมมือกับรัฐในการสนับสนุนโครงการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน จากสถานการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า บทบาทผู้นำที่เป็นทางการไม่ได้เป็นที่ยอมรับของชุมชน และถูกมองว่าผู้นำที่เป็นทางการเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการบุกรุกและทำลายทรัพยากรชายฝั่งชุมชนคลองด่าน

จากสถานการณ์ดังกล่าวจะเห็นว่า ผู้นำของชุมชนคลองด่าน โดยเฉพาะที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย และถูกนโยบายภาครัฐมากำหนดให้ทำบทบาทที่ไม่

สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติ วิธีคิดของชุมชนที่สำคัญคือเป็นช่องทางหนึ่งที่มีอำนาจสามารถเข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยผ่านกลไกดังกล่าว

ผู้นำตามสถานการณ์ จากการศึกษาพบว่า ผู้นำตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและมีบทบาททั้งในการคิด วางแผน ประสานงาน และนำชุมชนคัดค้านแต่ละครั้ง เป็นผู้ที่มีพื้นฐานอาชีพการประมงชายฝั่งและผู้นำกลุ่มนี้มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ได้แก่

นายเฉลา ทับทิมทอง เป็นแกนนำที่มีบทบาทเด่นที่สุด ในกระบวนการคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน ได้เล่าถึงวิธีการทำงานของตนเองว่า ในแต่ละชุมชนที่มีอาชีพทำประมงและมีโอกาสได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน จะมีแกนนำชุมชนที่เป็นผู้ประสานงานอยู่ชุมชนๆ ละ 2-3 คน เพื่อที่จะทำหน้าที่สร้างความเข้าใจให้กับชาวประมง และชี้แจงสถานการณ์ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นให้ชุมชนได้รับทราบ โดยกลุ่มแกนนำดังกล่าวมีการประชุมกันเป็นประจำสม่ำเสมอ เพื่อประเมินสถานการณ์และวางแผนการขับเคลื่อนร่วมกัน เมื่อสอบถามถึงการประชุมเพื่อวางแผนร่วมกันกับกลุ่มแกนนำหญิง ซึ่งนำโดย คุณดาวัลย์ จันทร์หัสดี ทางนายเฉลา ชี้แจงว่าปัจจุบันในส่วนของผู้ชายจะมีการพูดคุยกันในแนวทางและความคิดก่อนที่จะประชุมร่วมกันทั้งหมด เนื่องจากการดำเนินงานที่ผ่านมาหลายครั้ง ปรากฏว่าในเวทีการประชุมรวมกันทั้งหมด มักจะหาข้อสรุปไม่ได้หรือได้ข้อสรุปที่เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเพราะข้อสรุปหรือข้อตกลงที่ได้ ไม่ได้เป็นการตัดสินใจที่เกิดจากการเห็นด้วยอย่างแท้จริง ด้วยมีการเสนอความคิดที่หลากหลายมากทั้งหญิงและชาย เมื่อมีการถกเถียงกันในรายละเอียดถึงข้อดีข้อเสียเพื่อปรับเข้าหากันให้มีประสิทธิภาพที่ดีที่สุด ปรากฏว่าแกนนำผู้ชายมักไม่ชอบถกเถียงและแลกเปลี่ยนในรายละเอียดกับกลุ่มแกนนำหญิง ซึ่งแต่ละคนก็พูดเก่ง ผลสรุปสุดท้ายก็ต้องตกลงในวิธีการที่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเท่าไร นอกจากนี้นายเฉลา ยังได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในระยะหลังเริ่มมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันของกลุ่มแกนนำหญิงและกลุ่มแกนนำชาย เนื่องจากหลายครั้งที่ได้ข้อสรุปจากการหารือร่วมกันในกระบวนการขับเคลื่อน มักจะเป็นข้อสรุปที่เสนอมาจากกลุ่มแกนนำหญิงและผลการประเมินที่ออกมาไม่ค่อยมีความก้าวหน้าในเชิงยุทธศาสตร์ และเมื่อแลกเปลี่ยนถึงกระบวนการขับเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์ ในความคิดของนายเฉลาและแกนนำชายคนอื่นที่เข้าร่วมพูดคุยกับผู้ศึกษาและคณะ เพื่อจุดเจตนารมณ์ของคณะผู้ศึกษาได้ประมวลความคิดเห็นจากการแลกเปลี่ยนได้ว่า ทางแกนนำชายเห็นว่า การชุมนุมประท้วงหรือการยื่นหนังสือแต่ละครั้งเราจะต้องมีเป้าหมายชัดเจนว่า ถ้าทำครั้งนี้แล้วเราจะได้อะไร ส่วนไหนที่จะต้องเสียบ้าง และส่วนที่เสียไปจะมีผลกระทบต่อกระบวนการขับเคลื่อนครั้งต่อไปหรือไม่ จึงจะตัดสินใจลงมือทำ ไม่ใช่ใช้วิธีการระดมฝูงชนมาเพื่อการประโคมข่าวหรือใช้เวทีเป็นเครื่องมือในการต่อสู้โดยไม่ได้วิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบก่อน เพราะเราเป็นชาวบ้านไม่มีอาวุธไปสู้กับเขา ถ้าเกิด

เหตุการณ์รุนแรงขึ้นเกรงว่าชาวบ้านจะหาว่า เราเป็นคนพาเขาไปได้รับบาดเจ็บหรือมีอันตรายถึงชีวิต เราต้องคิด ไม่บุ่มบ่าม ใจเย็น และต้องมีข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะตัดสินใจทำอะไรและสิ่งที่ทำไปต้องมีผลต่อความก้าวหน้าในเชิงยุทธศาสตร์ด้วย ซึ่งเป็นประเด็นที่ทำให้เห็นความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มแกนนำหญิงและชาย ทางแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมเวทีการชี้แจงเมื่อเข้าใจถึงเจตนารมณ์ชัดเจนของการศึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างกลุ่มแกนนำชายและคณะผู้ศึกษาแล้ว ทางกลุ่มแกนนำชายก็ไม่มีปฏิกิริยาที่จะปฏิเสธการขอเข้ามาศึกษาข้อมูลในครั้งนี้ ซึ่งมีความแตกต่างกับกลุ่มแกนนำหญิงที่ปฏิเสธอย่างแข็งกร้าวไม่ยอมฟังเหตุผลใดๆ ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ นายสนิท คล่องแคล่ว หนึ่งในกลุ่มแกนนำ ที่มีบทบาทคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองค่าน มีอาชีพปักโป๊ะเลี้ยงหอยแมลงภู่ ยังทำหน้าที่เป็นผู้นำในการพาคณะศึกษาดำรงพื้นที่บริเวณชายฝั่งที่ได้รับผลกระทบจากการลดลงของป่าชายเลน และการใช้เรืออวนรุนและเรืออวนลาก ซึ่งได้พยายามให้ข้อมูลแก่คณะผู้ศึกษาถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ณ ปัจจุบัน และนายสนิท ได้แสดงความคิดเห็นว่า ปัจจุบันปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งที่เกิดขึ้น ก็มีผลกระทบต่อการออกจับสัตว์น้ำของชาวบ้านที่จำเป็นต้องเปลี่ยนอุปกรณ์เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ และต้องออกไปในทะเลน้ำตื้นและทะเลน้ำลึกอยู่แล้ว ถ้าการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมสำเร็จ ผลกระทบย่อมมีเพิ่มมากขึ้นอย่างแน่นอน โดยเฉพาะผู้ที่ทำการประมงในทะเลน้ำตื้น ซึ่งเป็นบริเวณที่จะปล่อยท่อน้ำเสียออกมา โอกาสที่สัตว์น้ำจะหายไปรวมทั้งหอยแมลงภู่ที่เลี้ยงไว้ในโป๊ะจะตายไปก่อนที่จะโตพอที่จะนำออกมาขายได้ มีสูงมาก

ผลจากการศึกษาข้อมูลชุมชนในภาพรวมพบว่า กลุ่มแกนนำตามสถานการณ์ดังกล่าวยังได้รับการยอมรับจากชุมชนในฐานะที่เป็นผู้นำด้านอาชีพและด้านภูมิปัญญาในชุมชนอีกด้วย จากการที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้นำดังกล่าว ก็ยอมรับในเรื่องของการเป็นผู้รู้ในเรื่องที่กำลังดำเนินการอยู่อย่างลึกซึ้ง ละเอียดถี่ถ้วน ดังเช่นนายเฉลา ทับทิมทอง ที่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับทะเลและทรัพยากรชายฝั่ง เมื่อสอบถามจากหน่วยงานของภาครัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เกี่ยวกับกลุ่มผู้นำดังกล่าวก็ได้คำตอบที่ใกล้เคียงกันว่า กลุ่มผู้นำดังกล่าวมีบทบาทในการประสานกับรัฐและชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับอาชีพและทรัพยากรชายฝั่งและงานด้านอื่นๆ ด้วย

จากข้อมูลการศึกษาดังกล่าวจะเห็นว่า บทบาทชายในฐานะที่เป็นผู้นำกลุ่มและชุมชนจะมีกระบวนการทำงานที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมาย และประโยชน์โดยรวมที่เกิดขึ้นเป็นลำดับแรก ก่อนที่จะตัดสินใจที่ลงมือปฏิบัติโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย และสามารถประสานการทำงานกับหลายฝ่ายได้โดยไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองฝ่ายเดียว

บทบาทผู้นำชายที่ปรากฏมีความแตกต่างกับบทบาทหญิงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กระบวนการเข้าสู่การเป็นผู้นำ ในลักษณะที่แตกต่างกันของผู้หญิงและผู้ชาย เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ เกิดภาพที่ปรากฏคือผู้นำชายมีกระบวนการพัฒนามาจากพื้นฐานอาชีพด้านการประมง ซึ่งถือว่าเป็น เส้นเลือดของตนเอง ครอบครัวและชุมชน ประกอบกับกระบวนการทางสังคม และการมีโอกาสด จากการศึกษาเรียนรู้จากแหล่งต่างๆ ในระดับชุมชน ช่วยสร้างให้เกิดกระบวนการคิดเพื่อการขับเคลื่อนที่คิดถึงผลลัพธ์ที่ได้ และผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับผู้หญิงที่เป็นกำลังของครอบครัวและชุมชน ซึ่งต่างจากผู้นำหญิงที่ไม่ได้มาจากฐานอาชีพการประมง ถึงแม้จะมีการศึกษาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันแต่ความผูกพันกับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับอาชีพของครอบครัวและชุมชนมีน้อย จึงส่งผลให้วิธีคิดและวิธีปฏิบัติของผู้นำหญิงและชายที่ปรากฏแตกต่างกัน

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ จากข้อมูลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้อาวุโสซึ่งเป็นผู้นำที่ไม่ทางการ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของชุมชน ซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโสที่รวมตัวเป็นสมาคมไทยจีนชุมชนคลองด่าน กลุ่มผู้นำดังกล่าวจะไม่แสดงบทบาทที่เด่นชัดในชุมชน แต่จะเป็นที่ปรึกษาและหนุนหลังผู้นำกลุ่มใหม่ หรือผู้นำตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการต่อสู้คัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน แต่ถ้ามามีเรื่องที่ไม่สามารถจัดการและแก้ไขปัญหาโดยผู้นำชุมชนที่มีอยู่ก็จะเข้ามา มีบทบาทในการไกล่เกลี่ยร่วมด้วย ดังที่นายเควิด ผู้นำศาสนาอิสลาม เล่าว่า เมื่อ 3 ปีที่แล้ว ชาวชุมชนคลองด่าน ได้มีปัญหาขัดแย้ง เกี่ยวกับสิทธิในการครอบครองพื้นที่ชายฝั่งกับชุมชนสองคลอง ซึ่งมีพื้นที่ชายฝั่งติดต่อกันและได้มีการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาพร้อมกันหลายครั้ง โดยกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามสถานการณ์ดังกล่าว แต่ก็ไม่สามารถตกลงร่วมกันได้ เรื่องก็คาราคาซังกันมาเกือบ 2 ปี กลุ่มผู้อาวุโสสมาคมไทยจีน จึงเข้าไปมีบทบาทไกล่เกลี่ย และทำความเข้าใจด้วยความพอใจในเหตุผลทั้งสองฝ่าย โดยอาศัยประสบการณ์ และข้อมูลการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่สั่งสมมาตั้งแต่ยังเป็นผู้ประกอบอาชีพประมง

สำหรับกรณีการต่อสู้เพื่อคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวม จะเห็นว่าบทบาทผู้นำทั้งหญิง-ชายเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้หญิง-ชายในครอบครัว ได้แสดงบทบาทในการปกป้องทรัพยากรชายฝั่งที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดของครอบครัวชาวประมง โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่อสู้ร่วมกับผู้นำและให้การสนับสนุนในทุกด้านที่ได้รับการประสานจากกลุ่มผู้นำ รวมทั้งมอบความไว้วางใจและอำนาจให้กับกลุ่มผู้นำในการคิดและวางแผนนำกระบวนการของชุมชนทั้งหมด ซึ่งถ้าไม่มีระบบผู้นำที่เข้มแข็งดังกล่าวการริเริ่มของกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของบทบาทหญิง-ชายดังที่ปรากฏก็ยังคงเป็นสิ่งที่จะต้องค้นหาพร้อมกันต่อ

ไปว่าจะใช้เครื่องมือหรือปัจจัยนำเข้าอะไร ที่จะเป็นจุดริเริ่มการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในชุมชนร่วมกัน

ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ระบบผู้นำที่เป็นปัจจัยกำหนดบทบาทของหญิง-ชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในระดับครอบครัว จะขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพของครอบครัวที่ทำอยู่ ว่าใครคือผู้ควบคุมการผลิตและทรัพยากรในการประกอบอาชีพนั้นๆ ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีการศึกษาสูงจึงสามารถเป็นผู้นำได้ การยอมรับความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับความสามารถ และการเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตมากกว่า ในระดับชุมชนลักษณะผู้นำที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง จะมีความแตกต่างกันกล่าวคือผู้นำหญิงที่มีบทบาทจะไม่ใช่ผู้ที่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับประมง มีสถานภาพในสังคมและการศึกษาสูง แต่มีความมั่นใจที่จะแสดงออกในที่สาธารณะ ในส่วนของผู้นำชายในระดับชุมชน ทุกคนมีทักษะอาชีพด้านการประมงมีความพร้อมในครอบครัวรวมทั้งปัจจัยการผลิต และมีความสามารถที่ชุมชนก็ให้การยอมรับ

ผลการศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยที่ปรากฏในชุมชนทั้ง 3 ลักษณะ แสดงให้เห็นว่า บทบาทการเป็นผู้นำชายในระดับชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งนั้น มีบทบาท เป็นผู้นำด้านความคิด ด้านการประสาน ด้านการบริหารจัดการและอำนวยความสะดวก รวมทั้งด้านการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งแต่ละบทบาทจะขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคม ศักยภาพและประสบการณ์ของผู้นำและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่

สรุปผลการศึกษาในภาพรวมจะเห็นว่า บทบาทผู้นำเป็นกลไกหลักของการส่งเสริมบทบาทหญิง-ชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน บทบาทผู้นำที่ปรากฏจะขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพว่าใครคือผู้ควบคุมการผลิตและทรัพยากรซึ่งการยอมรับความเป็นผู้นำในมิติดังกล่าวขึ้นอยู่กับความสามารถและการเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต ในขณะเดียวกันสถานภาพทางสังคม การเห็นคุณค่าและความผูกพันของทรัพยากรชายฝั่งก็มีส่วนกำหนดบทบาทผู้นำทั้งหญิงและชาย ลักษณะผู้นำที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งจะมีความแตกต่างกัน กล่าวคือผู้นำหญิงจะมีทั้งที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับอาชีพประมงโดยตรงและไม่ใช่ผู้ที่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องข้องกับการประมงโดยตรงแต่มีสถานภาพในสังคม มีการศึกษาสูงและมีความมั่นใจที่จะแสดงออกในที่สาธารณะ ในส่วนของผู้นำชายเป็นผู้มีทักษะอาชีพด้านการประมง สามารถควบคุมปัจจัยและเทคโนโลยีในการผลิตที่มีประสิทธิภาพสูง มีความพร้อมในครอบครัวและมีความสามารถที่ชุมชนยอมรับด้วย

2. บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการประมงแบบดั้งเดิมมาเป็นวิถีการประมงเชิงพาณิชย์ ได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์บทบาทหญิง-ชายในบริบทของการมีส่วนร่วมค่อนข้างมากเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีตดังรายละเอียดผลการศึกษาต่อไปนี้

บทบาทหญิง ในอดีตวิถีการทำประมงชายฝั่งจะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างหญิง-ชายในการออกทะเลเพื่อจับสัตว์น้ำ จึงทำให้ผู้หญิงมีโอกาสได้สัมผัสและรู้สถานการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรชายฝั่งเป็นอย่างดีว่าชายฝั่งทะเลแถบไหนมีสัตว์น้ำชุกชุมหรือช่วงไหนที่ยังไม่ควรจับสัตว์น้ำในบริเวณนั้นๆ และจากการที่ได้มีโอกาสสัมผัสกับทรัพยากรชายฝั่งอย่างใกล้ชิดดังกล่าว ทำให้เกิดความผูกพัน เห็นความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรชายฝั่ง จึงนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนดังจะเห็นจากบทบาทของนางอึ้ง รวงทอง ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้อาวุโสหญิงที่เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการต่อสู้เพื่อคัดค้านการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่านแล้วว่า ตนเองทำอาชีพประมงมาตั้งยังอยู่ในวัยหนุ่มสาวจนถึงอายุ 70 ปี มีความผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตการทำประมงมาก ปัจจุบันลูกหลานให้พักอยู่กับบ้าน ในช่วงที่เริ่มมีการรวมตัวกันเพื่อคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียเมื่อปลายปี พ.ศ. 2541 ตนเองจะให้ความสนใจและสอบถามข่าวคราวจากกลุ่มผู้นำตลอดว่าไปถึงไหนแล้ว เป็นอย่างไรบ้าง เมื่อถึงเวลานัดหมายในการรวมตัวกันแต่ละครั้งทางกลุ่มผู้นำก็จะส่งข่าวผ่านมายังตนเองเพื่อแจ้งข่าวต่อๆ กันในหมู่บ้าน เมื่อถึงวันนัดหมายตนเองก็จะระดม ครอบครัวลูกหลานและเพื่อนบ้านไปร่วมด้วยทุกครั้ง ตัวนางอึ้งเองถึงแม้จะอายุมากแต่ด้วยความสนใจและติดตามความก้าวหน้าของกระบวนการเคลื่อนไหวของแกนนำชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงไม่เคยพลาดในการชุมนุมประท้วงสักครั้งเลย บางครั้งลูกชายห้ามเนื่องจากเกรงว่าจะได้รับอันตรายจะไปแทนแต่ก็ไม่ยอม แต่จะชวนทั้งลูกชายและลูกสะใภ้เข้าร่วมถ้าการชุมนุมครั้งนั้นตรงกับวันที่หยุดออกทะเล ซึ่งจะเห็นว่าความผูกพันที่นางอึ้งได้เข้าถึงทรัพยากรทางทะเลมาตั้งแต่อดีตและการได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวม ที่จะส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล จึงส่งผลทำให้นางอึ้งมีบทบาทมากในระดับครอบครัวและชุมชนที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของทุกคนให้เห็นความสำคัญของการเข้าร่วมปกป้องทรัพยากรชายฝั่งต่างๆ ที่อายุก็มากแทนที่จะอยู่บ้านดูแลลูกหลานเหมือนกับผู้อาวุโสอื่นๆ ของหมู่บ้านที่คอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

นางอึ้งเล่าต่อว่าการชุมนุมครั้งล่าสุดที่ก่อนสร้าง ที่ตั้งโรงบำบัดตรงข้ามหมู่บ้านสุหร่าคลองใหม่ ลูกชายไม่อยู่ออกทะเลหลายวัน ตนเองเข้ามาร่วมและพาลูกหลานมาช่วยให้ลูกสะใภ้อยู่เฝ้าบ้านแทน การชุมนุมครั้งนั้นเป็นการชุมนุมเพื่อทวงคำตอบ ข้อเรียกร้องที่เสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดให้หยุดการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวม ณ จุดที่สร้างปัจจุบัน และให้องค์การบริหาร

ส่วนตำบลคลองค่าน (อบต.) ออกมาชี้แจงเรื่องการอนุญาตให้ใช้ที่ดินซึ่งเป็นอำนาจของ อบต. ในการอนุมัติ การชุมนุมครั้งนั้นมีผู้หญิงเข้าร่วมมากเพราะอยู่ในพื้นที่สามารถไปกลับได้ และตนเองก็ได้รับบาดเจ็บจากการถูกหนังสือตึกยิงถูกที่หน้าผากและถูกไม้ตีด้านหลัง จากการเผชิญหน้าระหว่างคนงานของบริษัทที่มารับมือก่อสร้างกับกลุ่มแกนนำหลักที่มีบทบาทในการชุมนุม ซึ่งนำโดยนายเฉลา ทับทิมทอง ทางกลุ่มผู้หญิงที่เข้าร่วมชุมนุมด้วยกันก็เข้ามาช่วยเหลือและยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาเมื่อมีการชุมนุมในพื้นที่เมื่อใดปรากฏว่าผู้หญิงเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นยังพบว่าการมีโอกาสได้รับ ข้อมูลข่าวสารและการสนับสนุนจากภายนอก ยังมีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชนด้วยเช่นกัน ดังกรณีนางยุพิน สุรกานนท์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารและเข้าร่วมกิจกรรมต่างของหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริม ในชุมชนในฐานะที่เป็นอาสาพัฒนาชุมชน คณะกรรมการศูนย์เด็กเล็ก และอาสาสมัครสาธารณสุข มากกว่าสามี เพราะสามีประกอบอาชีพซื้อขายผลผลิตจากทะเล ไปส่งต่อลูกค้าต่างอำเภอและต่างจังหวัด เมื่อมีกิจกรรมทั้งในชุมชนและนอกชุมชนนางยุพินจะเข้าร่วมแทนสามีเป็นส่วนใหญ่ นางยุพินให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าการรู้ข้อมูลข่าวสารและมีพื้นฐานในเรื่องดังกล่าว ช่วยให้เราสามารถต่อรองเพื่อขอรับการสนับสนุนจากภายนอกได้ โดยเฉพาะจากหน่วยงานราชการได้ และจากการที่นางยุพินได้มีโอกาสดังกล่าวจึงได้รับการมอบหมายจากชุมชน หมู่ที่ 9 บ้านคลองค่านปากอ่าวให้เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับส่วนราชการต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านทั้งในเรื่องของการประสานกับ ธ.ก.ส.เกี่ยวกับการประชุมและการเสนอเพื่อขอกู้ยืมเงินมาลงทุนเกี่ยวกับอาชีพประมงของชุมชน การประสานการดำเนินกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ และรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ กับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกที่เข้ามาดำเนินงานในชุมชน

กรณีตัวอย่างหนึ่งที่ยืนยันผลการศึกษาดังกล่าว คือกรณีนางนงนุช โสศศิริทิต ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 ซึ่งมีโอกาสที่จะรับรู้ข้อมูล ข่าวสารมากกว่าผู้หญิงอื่นๆ เช่นเดียวกับ นางยุพิน สุรกานนท์ ได้เข้ามามีบทบาทร่วมกับชุมชนและเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอเกี่ยวกับการหาแนวทางจัดการเครื่องมือที่นำมาใช้ในการจับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งที่ทำลายสัตว์น้ำขนาดเล็ก โดยการรับที่จะช่วยหาทางออกให้ชาวประมงที่เป็นลูกบ้านของตนเองจำนวน 4 ครอบครัวที่ยังมีการใช้ວຽງในการทำการประมงบริเวณชายฝั่งและได้ชี้แจงถึงแนวทางการจัดการให้ทางชุมชนและเจ้าหน้าที่ประมงได้รับทราบว่า ลูกบ้านตนเองทั้ง 4 ครอบครัวดังกล่าวเนื่องจากเป็นครอบครัวที่ยากจนไม่มีเงินทุนพอที่จะเปลี่ยนไปใช้เครื่องมืออย่างอื่นได้ เพราะถ้าเปลี่ยนเครื่องมือก็หมายถึงต้องเปลี่ยนขนาดของเรือด้วย จึงยังผ่อนปรนให้ และครอบครัวดังกล่าวก็กำลังหาช่องทางในการหาเงินมาลงทุน เปลี่ยน

เครื่องมือที่ใช้อยู่ให้เหมาะกับสภาพครอบครัว และไม่ขัดต่อกฎระเบียบของกลุ่มคนส่วนใหญ่อยู่ คาดว่าในปีต่อไปลูกบ้านของ ตนเองคงจะเลิกใช้เรืออวนรังหมคทุกครอบครัว จากข้อมูลการศึกษา ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความผูกพัน การเห็นคุณค่า โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรข้อมูลข่าวสารและการได้รับการสนับสนุนส่งเสริมของผู้หญิง มีผลต่อการกำหนดบทบาทที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง และรวมถึงด้านอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

นอกเหนือจากความผูกพัน การเห็นคุณค่า โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรข้อมูลข่าวสาร และการได้รับการสนับสนุนส่งเสริมของผู้หญิง มีผลต่อการกำหนดบทบาทที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งแล้วยังพบว่า ลักษณะการประกอบอาชีพการประมงยังมีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้หญิงด้วยเช่นกันดังจะเห็นจากกลุ่มผู้หญิงที่ทำประมงเชิงพาณิชย์ มีบทบาทมาก ในกิจกรรมระดับชุมชน ดังข้อมูลที่ได้รับทราบจากเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ว่าในแต่ละปีทางสำนักงานประมงอำเภอจะมีการจัดกิจกรรมการอบรมให้กับผู้ที่ทำประมงในบริเวณชุมชนคลองค่าน ซึ่งจะมีทั้งกลุ่มผู้ที่เลี้ยงหอยแมลงภู่ กลุ่มผู้ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งทั้งในแถบทะเลน้ำตื้นและทะเลน้ำลึก จากสถิติผู้เข้าอบรมในปี 2544 พบว่า กลุ่มผู้ทำการประมงในทะเลน้ำตื้นและน้ำลึกมีผู้เข้าอบรมเป็นผู้หญิงถึงร้อยละ 70 ซึ่งเป็นผู้แทนของครอบครัว เข้าร่วมการอบรม ทั้งนี้เนื่องจากผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ออกไปทำอาชีพอยู่ในทะเล และกลับเข้าฝั่งประมาณ 2-3 วันต่อครั้ง หรือบางคนก็ออกทำการประมงน้ำลึกใช้เวลาเกือบครึ่งเดือนจึงจะกลับเข้าฝั่ง นอกจากนี้ทางเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอบางบ่อยังได้เล่าต่อว่า มีหลายเรื่อง ที่ต้องการการตัดสินใจและตกลงร่วมกันของผู้ทำอาชีพประมง ที่จะต้องพิจารณาถึงการจัดการอาชีพที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและทรัพยากรทางทะเลควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือในการดักจับสัตว์น้ำ แต่ไม่สามารถหาซื้อสรูปหรือตกลงกันได้เนื่องจากผู้หญิงตัดสินใจไม่ได้ในที่ประชุมเพราะไม่ได้เป็นผู้ใช้และไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือดังกล่าว เช่น การใช้เรืออวนรุน เรืออวนลากขนาดใหญ่ เป็นต้น

ในระดับครัวเรือนผู้หญิงมีบทบาทในการจัดการรายได้รายจ่ายภายในครัวเรือน และหนี้สิน ที่เกี่ยวข้องกับประกอบอาชีพที่อยู่นอกครัวเรือนด้วย ดังตัวอย่างครอบครัวนายขยงยุทธ ลิมลี ได้ให้ข้อมูลว่า การประมงในปัจจุบันเปลี่ยนจากประมงชายฝั่งเป็นประมงทะเลน้ำลึก การประมงลักษณะดังกล่าวต้องมีทุนในการดำเนินการสูงเพราะต้องมีลูกจ้าง ค่าน้ำมันเรือ ค่าน้ำแข็ง ค่าซื้อเรือขนาดใหญ่ และค่าอวนที่จะต้องเปลี่ยนใหม่และซ่อมแซมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งถ้าไม่มีเงินลงทุนก็ต้องไปเชื่อหรือเครดิตเอาจากร้านเฮียอ้วนหรือเจ้เล้งในตลาดซึ่งเป็นกิจการการค้าหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประกอบอาชีพจากการประมงชายฝั่งแบบดั้งเดิมมาเป็นการประมงเชิงพาณิชย์ เมื่อได้เงินจากการขายผลผลิตจากทะเล ก็จะไปจ่ายคืนให้บางครั้งก็แบ่งจ่าย

หลายงวด ถ้าได้ผลผลิตมากพอในการออกเรือทุกครั้งก็จะจ่ายหมดภายในเดือนเดียว ซึ่งขึ้นอยู่กับภรรยาที่จะคิดต่อเรื่องการจ่ายเงินให้กับทางเจ้าของร้านเอง เนื่องจากการขายผลผลิตที่ได้จากการออกทะเลแต่ละครั้ง หลังจากจัดการส่งให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อแล้ว ตนเองจะนำใบรายการส่งของให้ภรรยา ไปจัดการเรื่องเงินกับผู้รับซื้อในวันถัดไป การส่งของเช่น น้ำแข็ง หรือน้ำมัน ถ้าออกทะเลติดต่อกันส่วนใหญ่จะให้ภรรยาเป็นผู้จัดการให้ แล้วทางร้านจะให้คนงานมาส่งก่อนที่เรือจะออกจากฝั่ง นอกเหนือจากการจัดการด้านรายได้และหนี้สินในครัวเรือนแล้ว งานที่อยู่ภายในบ้านทั้งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการผลผลิตจากการประมง และการดูแลครอบครัวก็ยังคงเป็นภารกิจหลักของผู้หญิงเหมือนกับสังคมไทยโดยทั่วไป ดังตัวอย่างจากครอบครัวของนายสุเทพ บริบูรณ์ยังยืน (เสี่ยยัง) ทำอาชีพปักโป๊ะเลี้ยงหอยแมลงภู่ ภรรยาของเสี่ยยัง คือนางจินตนา เล่าว่า ตนเองตื่นตั้งแต่ตีนาฬิกาเพื่อมาทำอาหารเช้าให้คนงานรวมทั้งเตรียมอาหารกลางวันสำหรับนำออกไปในทะเลด้วย เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะนั่งรถไปพร้อมกับสามีและลูกจ้าง เพื่อไปส่งลงเรือที่ทำเรือฝั่งหมู่บ้านคลองด่านปากอ่าว เมื่อส่งสามีและคนงานเสร็จแล้วจะแวะตลาดคลองด่านเพื่อจัดซื้อผัก เนื้อ และอื่นๆ เพื่อเตรียมสำหรับอาหารมื้อเย็น มื้อเช้าและมื้อกลางวันของวันถัดไปให้ครอบครัวและลูกจ้าง เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จะทำความสะอาดดูแลความเรียบร้อยในบ้าน จนถึงเกือบเที่ยงวันเป็นปกติทุกวัน มีเวลาพักประมาณ 2-3 ชั่วโมงต่อวัน ประมาณ 16.00 น. ก็จะเริ่มจัดเตรียมอาหาร จัดการเรื่องน้ำอาบน้ำใช้สำหรับคนงาน โดยการต่อท่อจากถังพักน้ำเข้ามาเก็บคนไว้ในบ้าน จะมีเวลาพักผ่อนและคุยเรื่องราวต่างๆ ให้สามีฟังก็ช่วงหลังรับประทานอาหารเย็นแล้ว

ในการทำงานเดียวกันกับผู้หญิงที่อยู่ในกลุ่มลักษณะอาชีพประมงชายฝั่งก็จะมีภารกิจคล้ายคลึงกันดังเช่นครอบครัวของนายชำนาญ เจริญวิวัฒน์ ซึ่งยังคงวิถีการทำประมงชายฝั่งแบบดั้งเดิม โดยใช้เรืออวนรุนขนาดเล็กจับสัตว์น้ำอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งไม่เกิน 7 กิโลเมตร ผลผลิตที่ได้จากการทำประมงชายฝั่งในแต่ละวัน คือ ปลากระตัก ปลาเบญจพรรณต่างๆ โดยปลาดังกล่าวจะนำไปส่งโรงงานทำน้ำปลา หรือโรงงานทำปลาป่นอาหารสัตว์ ในส่วนของเคยจะนำกลับมาบ้านให้แม่และภรรยาทำกะปิ จากการสังเกตบทบาทของผู้หญิงในครัวเรือนพบว่า เมื่อสามีนำเรือกลับมาถึงบ้านแล้วผู้หญิงก็จะนำเคยมาใส่ถังหรือกาละมังแช่และล้างสิ่งสกปรกต่างๆ ออก และนำไปพักเพื่อให้น้ำสะอาดอีก 1 คืน ตอนกลางวันก็จะนำออกมาผึ่งตากแดดไว้ประมาณ 1-2 วัน โดยพิจารณาจากสภาพอากาศในช่วงนั้นๆ แล้วจึงนำไปหมักเพื่อที่จะเอาไปไม่สำหรับทำกะปิต่อ นางวนิดา เจริญวิวัฒน์ ภรรยาเล่าว่าปัจจุบันนานๆ ครั้งถึงจะออกไปช่วยสามีแทนน้องชายนายชำนาญ เนื่องจากต้องดูแลลูกซึ่งเล็กอยู่ 2 คนและแม่ นายชำนาญ ซึ่งมีอายุมากแล้วช่วยตนเองไม่ค่อยได้ การทำกะปิขายจึงเป็นอาชีพหลักหนึ่งของครอบครัว

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งจะขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพประมงของแต่ละครอบครัว ในระดับชุมชนบทบาทจะเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางชุมชนหรือหน่วยงานจากภายนอกจัดขึ้นในฐานะผู้แทนครอบครัว การจัดการหนี้สินและการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับปัจจัยในการประกอบอาชีพที่อยู่ภายนอกครัวเรือน ในระดับครอบครัวกลุ่มผู้ทำการประมงชายฝั่งผู้หญิงจะเป็นผู้จัดการผลผลิตจากทะเลที่เหลือจากการส่งขายเรียบร้อยแล้วเช่นนำมาทำกะปิ และกลุ่มผู้ทำการประมงเชิงพาณิชย์ผู้หญิงจะมีบทบาทสนับสนุนในการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับการทำงานประมงในทะเลน้ำลึก

บทบาทชาย จากผลการศึกษาพบว่าบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ชายจะเกิดจากแรงผลักดันที่มาจากความรู้สึกหวงแหนและปกป้องคุณค่าของทรัพยากรชายฝั่งที่เป็นฐานสำคัญของอาชีพชุมชนที่ถูกอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาทำลายและละเมิดสิทธิการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและรวมถึงสภาพการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและทรัพยากรทางทะเลของชุมชนเอง จึงทำให้เกิดการรวมพลังของชุมชนเพื่อต่อต้านระบบการบำบัดน้ำเสียร่วมกันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้น มาจากการศึกษากระบวนการคัดค้านที่ยาวนานจากนายเฉลา ทับทิมทอง ซึ่งเป็นแกนนำหลักที่ประกอบอาชีพทั้งประมงชายฝั่งและประมงน้ำลึกทราบว่า การรวมพลังกันในครั้งแรกส่วนมากจะเป็นผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและจากประสบการณ์การมีส่วนร่วมในกระบวนการคัดค้านเพื่อปกป้องทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนดังกล่าวได้นำไปสู่การพูดคุยในระหว่างกลุ่มผู้นำที่ทำอาชีพประมงชายฝั่งและประมงในทะเลในลักษณะกลุ่มย่อย จนกระทั่งรวมตัวกันเพื่อหาข้อสรุปและข้อตกลงกันในช่วงเดือนเมษายนถึงสิงหาคม 2544 ร่วมกับเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอคลองด่านเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์ในบริเวณชายฝั่งใกล้หมู่บ้านที่ทำลายสัตว์น้ำขนาดเล็กอันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งในช่วงน้ำลงจำนวน 37 รายเพื่อขอความร่วมมือในการลดหรือเลิกการใช้เครื่องมือประเภทนี้ (สำนักงานประมงจังหวัดสมุทรปราการ, 2543)

นอกเหนือจากความรู้สึกหวงแหนที่ปกป้องทรัพยากรชายฝั่งดังกล่าวแล้ว การเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับวิธีการประมงของผู้ชายยังเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ส่งผลให้ผู้ชายเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการตัดสินใจของกลุ่มผู้ทำการประมงเชิงพาณิชย์ ดังจะเห็นจากการบอกเล่าของนางจินตนา บริบูรณ์ชัยน ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการต่อสู้เพื่อคัดค้านการก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียคลองด่านว่า การชุมนุมที่ผ่านมามีส่วนใหญ่นักเองจะเข้าไปร่วมสามเฑาะไปเข้าร่วมชุมนุมประท้วงเพียงครั้งเดียว เนื่องจากเป็นช่วงที่ได้นำหอยแมลงภู่ขึ้นจากโป๊ะแล้ว แต่ไปร่วมเพียงวันเดียวเพราะสามีต้องไปติดต่อเรื่องไม้ไผ่สำหรับที่จะนำมาซ่อมแซมโป๊ะส่วนที่หักและลอยไปกับน้ำทะเลบางส่วน นางจินตนาเล่าต่อว่า การที่ตนเองต้องเข้าร่วมกระบวนการ

ชุมชนอย่างคือเนื่องทุกครั้งเนื่องจากเป็นข้อตกลงของกลุ่มผู้เลี้ยงหอยแมลงภู่ว่า ในการชุมนุมเพื่อคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมกลุ่มผู้เลี้ยงหอยแมลงภูจะต้องเข้าร่วมการชุมนุมทุกครั้ง เพราะเป็นกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุดพร้อมทั้งสนับสนุนปัจจัยบางส่วนด้วย นางจินตนา ให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่าในการเข้าร่วมชุมนุมแต่ละครั้งตนเองก็จะมาเล่าความก้าวหน้าให้สามีฟังตลอด เพราะบางเรื่องก็ต้องการฟังความคิดเห็นจากสามีด้วย เช่น กรณีการสนับสนุนปัจจัยการชุมนุมคัดค้านทั้งในและนอกพื้นที่ จะต้องปรึกษาหารือกับสามีก่อนว่าจะสนับสนุนได้เท่าไร เมื่อสอบถามถึงเหตุผลว่า ทำไมถึงต้องถามสามีก่อน นางจินตนาได้ชี้แจงว่าเนื่องจากสามีจะรู้ว่าในพื้นที่ที่ทำนาหอยปัจจุบันใครบ้างที่มีการทำนาหอยในพื้นที่มากในแต่ละช่วงหรือฤดูกาล ดังนั้นสามีจะตัดสินใจได้ดีกว่าว่าแต่ละครั้งควรจะสนับสนุนเท่าไรจึงจะเหมาะสม

จากการศึกษาข้อมูลทะเบียนรายชื่อกลุ่มลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์คลดองค่าน (ชกส.) ประจำปี 2543 พบว่า ผู้ที่ลงทะเบียนเป็นสมาชิกลูกค้า ชกส. ส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 เป็นผู้ชาย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีเรือประมงประเภทเรืออวนลากหรือเรืออวนรุนขนาดใหญ่ ที่ทำการประมงในทะเลน้ำตื้นและน้ำลึกซึ่งเป็นลักษณะการประมงเชิงพาณิชย์ และผู้ที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งซึ่งได้แก่ทำนาหอยแมลงภู ทำนากุ้งแชบ๊วยกับหอยแครง และการเลี้ยงกุ้งกุลาค่า ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนมาก ข้อมูลดังกล่าวยืนยันให้เห็นว่า ผู้ชายเข้าไปมีบทบาทในการจัดการเงินทุนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพของครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งการจัดการทุนดังกล่าวหมายถึงการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาปรับปรุงปัจจัยและเทคโนโลยีการผลิตที่มีผลต่อการทำประมงที่อาจจะส่งผลกระทบต่อการทำลายหรือการลดลงของทรัพยากรชายฝั่ง

โดยสรุปจะเห็นว่า การที่ผู้ชายมีชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในทะเลและคลุกคลีกับสถานการณ์แวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเชิงพาณิชย์ ทำให้ผู้ชายมีบทบาทในการควบคุมปัจจัยและเทคโนโลยีการผลิต บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ชายในชุมชนคลดองค่านเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งจึงมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มคิด ตัดสินใจ วางแผนและลงมือทำ ซึ่งบทบาทดังกล่าวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการลดลงหรือการคงอยู่ของทรัพยากรชายฝั่งที่เป็นฐานสำคัญของอาชีพชุมชนถ้ากระบวนการคิด ตัดสินใจ วางแผนและลงมือทำ ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง

3. บทบาทในกระบวนการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่ความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรชายฝั่งในชุมชนคลดองค่าน มีลักษณะไม่เป็นทางการคือเป็นการเรียนรู้นอกระบบมากกว่าเป็นการเรียนรู้ในระบบดังจะเห็นจากข้อมูลระดับการศึกษาประชากร

คลองค่าน กระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนกำหนดบทบาทหญิง-ชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งคือ กระบวนการเรียนรู้ที่มาจากประสบการณ์จริงจากครอบครัว สังคมรอบข้าง และจากทะเล ดังจะเห็นจากการสืบทอดอาชีพประมงของคนรุ่นใหม่ในชุมชนคลองค่านพบว่า มีเป็นจำนวนมากที่ได้รับการเรียนรู้และส่งสมจากครอบครัวมาตั้งแต่เด็ก โดยกระบวนการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่งดังกล่าวในบริบทของบทบาทหญิง-ชายจะมีความแตกต่างกันดังนี้

บทบาทหญิง ในการถ่ายทอดและจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง จากการศึกษาพบว่า ในอดีตบทบาทดังกล่าวจะทำลักษณะคู่ขนานไปกับชาย เนื่องจากวิถีการทำประมงในอดีตทั้งหญิงและชายจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการจับสัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งซึ่งเอื้อกับผู้หญิงที่สามารถกลับมาบ้านได้ทันกับการที่จะต้องทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นผู้จัดการในครัวเรือน การถ่ายทอดและการเรียนรู้ในอดีตจะจำกัดในครอบครัวเป็นหลักซึ่งอยู่ในวิสัยที่ผู้หญิงก็สามารถถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันภายในครอบครัวได้ ปัจจุบันบทบาทดังกล่าวของผู้หญิงได้เลื่อนหายไปด้วยบริบทของการปรับเปลี่ยนวิถีการประมงชายฝั่งมาเป็นวิถีการประมงเชิงพาณิชย์ และทรัพยากรชายฝั่งในบริเวณใกล้ๆ ชุมชนก็ลดลงและบางอย่างสูญหายไป ดังข้อมูลในกลุ่มผู้อาวุโสได้สะท้อนให้เห็นข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการลดลงของทรัพยากรชายฝั่งว่า ในปัจจุบันการลดลงของทรัพยากรชายฝั่งเกิดจากการใช้เครื่องมือในการจับปลาและสัตว์น้ำที่ทันสมัย เช่นการใช้เรือคราดหอยแครงแทนการใช้เรือถีบกระดานเก็บหอยแครงของชาวประมงในอ่าวคลองค่าน การรบกวนกุ้งเคยที่เปลี่ยนจากการเดินร่นมาใช้เครื่องยนต์ในการร่นแทน การใช้เรืออวนรังแทนเรือผีหลอกในสมัยก่อน (เรือพายขนาดเล็ก) การลดลงของป่าชายเลนซึ่งเป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำอันเนื่องมาจากวิธีการจับสัตว์น้ำสมัยใหม่ ทำให้ “ระยอ” ซึ่งเป็นเขื่อนธรรมชาติที่ช่วยกักน้ำ คลื่นลมทะเลทำลายป่าชายเลนและน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งความขรุขระของสัตว์น้ำในทะเลลดลงอย่างมาก การออกไปจับสัตว์น้ำในทะเลใช้เวลาเพียงไม่ถึง 2 ชั่วโมงก็สามารถได้ผลผลิตทางทะเลซึ่งมีทั้ง ปลา กุ้ง หอยแครง เพียงพอกับการบริโภคในครอบครัวและขายเป็นรายได้สำหรับใช้จ่ายด้านอื่นๆ ของครัวเรือนได้ ปัจจุบันการออกเรือไปหาปลาและผลผลิตจากทะเลอื่นๆ ต้องออกตั้งแต่เช้ามืดตีสี่ ตีห้า กลับมาถึงบ้านก็ประมาณ 1 ทุ่มกว่าจะเสร็จสิ้นจากการคัดเลือก แยกผลผลิตที่ได้มาแล้วนำไปขายต่อก็เกือบ 3 ทุ่มแล้ว ค่าใช้จ่ายสำหรับการออกทะเลที่สูงขึ้นเนื่องจากต้องใช้เรือขนาดใหญ่คือเรืออวนลากหรืออวนรุนซึ่งใช้เครื่องยนต์และต้องมีลูกเรืออย่างน้อย 3 ถึง 4

“ระยอ” หมายถึง ตะกอนต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นซากพืชซากสัตว์ หรือเปลือกหอยๆ ที่ถูกน้ำทะเล พัดพา มาสู่ฝั่งรวมตัวกันแบบไม่ชัดเจนในลักษณะสันคลื่นเล็กๆ ตามแนวชายฝั่ง ช่วยป้องกันไม่ให้คลื่นลมแรงจากทะเลมากระทบกับพื้นที่ชายฝั่งที่เป็นป่าชายเลนถูกทำลายด้วยระบบธรรมชาติด้วยตนเอง

คนขึ้นไปจึงจะสามารถตากอวนได้เนื่องจากต้องใช้แรงมากในการลากอวนแต่ละครั้ง เฉพาะลำพังกำลังเจ้าของเรือก็จะไม่สามารถดึงหรือลากด้วยตนเองได้ วิธีการประมงดังกล่าวจึงไม่เอื้อต่อบทบาทผู้หญิงที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือสนับสนุนช่วยเหลืออย่างเช่นในอดีต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสตรีแนวสังคมนิยมของจูเลียต มิดเซิล (อ้างในวารุณี ภูริสินสิทธิ, 2545) ที่เสนอว่าการให้ความสำคัญสำคัญกับความแข็งแรงของสตรีโดยเฉพาะในอดีต ทำให้ผู้หญิงถูกมองว่าไม่เหมาะกับการทำงานที่ต้องใช้แรงงานและเวลามากในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต เมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนไป ความแข็งแรงของสตรีถูกทำให้เชื่อว่า หน้าที่ของผู้หญิงคือการทำงานบ้านซึ่งไม่ถือว่าเป็นงานการผลิต จึงทำให้ผู้หญิงเป็นรองเสมอมา จูเลียตมองว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากที่ผู้หญิงต้องมีส่วนร่วมในการผลิต เพราะการมีส่วนร่วมในการผลิตเป็นเงื่อนไขแรกๆ ที่จำเป็นในการปลดปล่อยผู้หญิง แต่การเข้าไปอยู่ในกระบวนการผลิตในฐานะเป็นกำลังแรงงานอย่างเดียว ยังไม่เพียงพอต่อการปลดปล่อยผู้หญิงได้

นอกจากนี้ผลการศึกษาดังกล่าวยังเป็นไปตามแนวคิดความเสมอภาคระหว่างเพศขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศซึ่งถือว่าบทบาทหญิง-ชาย (Gender) เป็นบทบาททางสังคมและพฤติกรรมที่คนเราเรียนรู้จากสังคมรวมทั้งความคาดหวังที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้หญิงและผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างในเชิงสรีระ ซึ่งในมิติของวัฒนธรรมได้ตีความหมายว่าเป็นความคาดหวังของสังคมในเชิงพฤติกรรมและกิจกรรมที่เหมาะสมรวมทั้งสิทธิ ทรัพยากร และอำนาจที่ผู้หญิงและผู้ชายจะพึงมี ซึ่งความคาดหวังดังกล่าวอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละสังคม แต่ก็ยังมีความคล้ายคลึงกันหลายประการ เช่น ในเกือบทุกสังคมได้มอบหมายความรับผิดชอบดูแลเด็กและทารกให้แก่ผู้หญิงและเด็กหญิง และมอบหมายการเป็นทหารและการป้องกันประเทศให้แก่ผู้ชาย ในทำนองเดียวกัน เชื้อสาย ชาติพันธุ์ ชนชั้น และบทบาทหญิง-ชาย (Gender) ก็เป็นการจัดอันดับทางสังคม ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อการกำหนดโอกาสในชีวิตของแต่ละคน รวมทั้งบทบาทการมีส่วนร่วมในสังคมและในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมีความหลากหลายในบริบททั้งในแง่ระเบียบสังคมและเข้าถึงสิทธิและโอกาส ได้แก่ โอกาสจากผลตอบแทนในการทำงาน การเข้าถึงทุนและบริการเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สังคมและการผลิต แต่ไม่ได้หมายความรวมถึงผลลัพธ์ ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมและสังคมที่แตกต่างกันย่อมมีแนวทางของแต่ละวัฒนธรรมหรือแต่ละสังคม ในการกำหนดความเสมอภาคบทบาทระหว่างหญิง-ชาย

กลุ่มผู้นำชุมชนได้ให้ข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำที่ใกล้เคียงกันว่าในอดีตบริเวณชายฝั่งใกล้หมู่บ้านสามารถจับกุ้งตัวใหญ่ๆ ที่นำไปจำหน่ายได้ในราคาดี หอยแครงก็เช่นเดียวกัน เคนลงไปบริเวณชายฝั่งไม่ถึง 10 นาทีก็สามารถนำหอยแครงตัวขนาดใหญ่มาทำอาหารในครัวเรือนได้ ปัจจุบันบริเวณชายฝั่งใกล้หมู่บ้านเหลือแต่กุ้งตัวเล็กๆ หรือที่เรียกกันว่า เคน ซึ่งไม่มี

ราคาต้องนำมาทำกะปิเพื่อขายต่ออีกจึงจะมีราคา หอยแครงก็ตัวเล็กต้องใช้เวลากินเป็นชั่วโมงจึงจะเพียงพอสำหรับการประกอบอาหารในครัวเรือน

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางอาชีพและทางทะเลดังกล่าวจึงกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญของผู้หญิงที่จะมีบทบาทในการถ่ายทอดหรือจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรชายฝั่งทั้งในระดับชุมชนและระดับครัวเรือนเนื่องจากไม่มีข้อมูลและประสบการณ์อย่างเพียงพอที่จะทำให้เกิดความมั่นใจในแสดงบทบาทดังกล่าว ปัจจุบันผู้หญิงจึงเป็นฝ่ายรับการถ่ายทอดหรือรับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งมากกว่า ยกเว้นผู้หญิงที่เป็นแกนนำชุมชนซึ่งมีจำนวนน้อย จากผลการประมวลผลการวิเคราะห์ดังกล่าวส่งผลอย่างมากต่อความตระหนักของผู้หญิงทั้งในส่วนของจัดการสิ่งแวดล้อมครัวเรือนและชุมชนที่มีผลต่อการลดลงทรัพยากรชายฝั่ง ดังจะเห็นจากสภาพแวดล้อมของครัวเรือนและชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่บริเวณชายฝั่ง พบว่าสภาพได้ดูบ้านทุกครอบครัวในช่วงที่น้ำลงมีขยะที่เกิดจากการบริโภคในครัวเรือน กองอยู่ใต้ดูบ้านเกลือไกลไปหมดเกือบจะทุกครัวเรือน และรวมถึงน้ำเสียจากครัวเรือนก็ปล่อยลงทะเลหมดไม่ได้มีการจัดการก่อนปล่อยทิ้ง เมื่อสอบถามเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติดังกล่าวส่วนใหญ่ก็ให้คำตอบที่ใกล้เคียงว่า อีกไม่นานก็จะหายไปกับน้ำทะเลการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมแถบพระประแดงและบางปูคือปัญหาใหญ่มากกว่าแต่ไม่เห็นมีใครจัดการได้ ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายรับข้อมูลจากการถ่ายทอดหรือจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากสังคมและจากภายนอกเพียงฝ่ายเดียวทำให้ผู้หญิงมองเห็นความสำคัญของทะเลซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของทรัพยากรชายฝั่งในมิติของการใช้ประโยชน์จากทะเลมากกว่าการที่เข้ามามีบทบาทร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์

บทบาทชาย สืบเนื่องจากที่ผู้ชายมีบทบาทหลักในการจัดการอาชีพประมงชายฝั่งอยู่ในทะเลซึ่งเริ่มตั้งแต่การจัดการดูแลเรือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการดักจับสัตว์น้ำ เป็นแรงงานในการลากอวน คุณกุ้ง คุณเคย รวมถึงการนำผลผลิตไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินหรือสิ่งของอุปโภคบริโภค จึงทำให้ชายมีบทบาทหลักในการถ่ายทอดและการจัดการเรื่องการเรียนรู้ที่เกี่ยวเนื่องกับอาชีพและทรัพยากรชายฝั่งจึงตามไปด้วยดังตัวอย่างครอบครัวนายวีระ ตรีบุญ ได้เล่าว่าวิถีชีวิตของตนเองตั้งแต่เริ่มทำงานจนถึงมีครอบครัวว่า ตนเองเป็นลูกชายคนแรกของครอบครัว วันเสาร์-วันอาทิตย์โรงเรียนปิดไม่มีใครอยู่บ้าน พ่อแม่จะพาไปด้วยตลอดทำให้ได้เรียนรู้การทำประมงตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อเรียนหนังสือจบชั้นมัธยมปีที่ 3 ทางเตี้ยก็ไม่ให้เรียนหนังสือให้ออกมาทำอาชีพประมงร่วมกับเคี้ย ส่วนแม่ก็อยู่บ้านเลี้ยงน้องชายอีก 2 คนและทำงานบ้าน เมื่อตนเองและพ่อกลับจากทะเล แม่ก็จะมาช่วยเรื่องการคัดแยกผลผลิตที่ได้จากทะเลและเป็นคนเอาไปขายต่อแล้วจึงกลับมารับประทานอาหารเย็นร่วมกัน

นายวิระเริ่มมีครอบครัวเมื่ออายุได้ 23 ปี ในช่วงแรกนายวิระจะทำหน้าที่แทนเตี้ย คือ ออกทะเลไปจับสัตว์น้ำทุกวันมีภรรยาไปช่วยแทนน้องชายและเตี้ยในบางครั้ง เมื่อแยกครอบครัวออกมา เตี้ยก็ให้เรือมาลำหนึ่งพร้อมกับทรัพย์สินบางส่วนสำหรับการตั้งครอบครัวใหม่ ในช่วงแรกตนเองก็ยังออกเรือพร้อมภรรยา ต่อมาพอเก็บเงินได้บ้างจึงได้จ้างคนมาช่วยเนื่องจากภรรยาต้องดูแลลูกและบ้าน จนกระทั่งลูกชายคนโตจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงเลิกจ้างคนช่วย ให้ลูกชายออกไปเป็นเพื่อนแทน ในขณะนั้นยังใช้เรืออวนรุนขนาดเล็กอยู่ ผลผลิตที่ได้จากทะเลก็มีทั้งนำไปขายเลย และให้ภรรยามาทำกะป้าขายเอง ปัจจุบันมีเรืออวนลากเดี่ยว 1 ลำ และเรืออวนรุน 1 ลำ ลูกชายทั้ง 2 คนและลูกจ้างทำหน้าที่การจับสัตว์น้ำในทะเลน้ำลึกแทนโดยใช้เรืออวนลาก ส่วนตนเองจะนำเรืออวนรุนออกไปจับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งเพื่อคุณเคยมาให้ภรรยาทำกะป้าอยู่กับบ้าน 2-3 วันก็ออกครั้งหนึ่ง และบางครั้งก็ช่วยเหลือลูกชายในการนำอวนไปซ่อมเพราะภรรยาซ่อมอวนไม่เป็น ไปตั้งน้ำแข็งหรือน้ำมันเรือไว้สำหรับการออกเรือ โดยลูกชายจะโทรมาบอกก่อนว่าจะกลับมาถึงบ้านวันไหน และจะออกอีกเมื่อไร เมื่อลูกชายกลับเข้าฝั่งแล้วก็จะรับหน้าที่นำผลผลิตที่ได้มาไปส่งให้พ่อค้าที่ทำขึ้นปลา

วิธีการถ่ายทอดและการเรียนรู้ได้ปะปนอยู่กับวิถีชีวิตของชาวประมงชุมชนคลองค่าน ตั้งแต่รุ่นพ่อไปจนถึงรุ่นหลาน จนกลายเป็นการสั่งสมให้เกิดการรักและสืบทอดอาชีพต่อๆ กันมา ดังกรณีตัวอย่างของครอบครัวนายสิน วรรณวิน เป็นครอบครัวที่ทำอาชีพประมงมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันอายุ 89 ปีและเป็นครอบครัวที่มีฐานะที่เรียกได้ว่าเป็นเศรษฐีในชุมชนคลองค่าน นายสินเล่าว่าในอดีตที่ตนเองยังอยู่ในช่วงวัยรุ่น จะออกทะเลไปกับเตี้ยและอาม่าทุกวันเสาร์วันอาทิตย์ และทำหน้าที่เก็บหอยแครงและกุ้งเคียวกับอาม่า ส่วนพี่ชายจะไปกับเตี้ยซึ่งจะลากอวนห่างจากชายฝั่งออกไปอีก สัตว์น้ำที่หาได้ขณะนั้นมีทุกอย่างในบริเวณชายฝั่งไม่ว่าจะเป็นปู กุ้ง ปลา ปลาหมึก และหอยแครง เมื่อตนเองมีครอบครัวและมีลูกๆ ทุกคนก็ได้ออกทะเล ช่วงแรกๆ ก็จะสอนลูกชายถึงวิธีพายเรือ หักดิบเรือกระดานเก็บหอยแครง และฝึกให้ลากอวน ส่วนลูกผู้หญิงก็จะให้ไปกับแม่เก็บหอยแครงอยู่ในเรือคอยคัดแยกชนิดสัตว์น้ำที่ได้จากการลากอวน ลูกที่จบชั้นประถมปีที่ 4 ตัดสินใจไม่เรียนต่อ แต่มาทำการประมงช่วยครอบครัวจำนวน 4 คน อีก 3 คน เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็หันมาทำอาชีพประมงเช่นเดียวกับครอบครัว ส่วนลูกสาวคนโตจบชั้นประถมปีที่ 4 ปัจจุบันมีครอบครัวและทำกิจการโรงต้มและแปรรูปหอยแมลงภู่มาร่วมกับครอบครัว อีกคนเป็นลูกสาวคนเล็กปัจจุบันอายุได้ 36 ปี เรียนจบอาชีวศึกษา (ปวช.) ไม่อยากเรียนต่อจึงกลับมาช่วยงานในครอบครัว เมื่อแต่งงานก็แยกไปเปิดโรงงานทำกะป้ากับสามี นายสินยังเล่าต่อว่าปัจจุบันหลานชายหลานสาวที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และปีที่ 6 จากโรงเรียนวัดหลวงพ่อปานคลองค่านอนุสรณ์ ไม่ได้ไปเรียนต่อที่ในเมือง ต่างกลับมาช่วยครอบครัวทำประมงและกิจการต่อเนื่องจากประมง

จากลักษณะการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่ผสมผสานกับวิถีชีวิตและวิถีอาชีพของชุมชนที่ผู้ชายมีบทบาทหลักดังกล่าว มีผลต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นอย่างมากในกลุ่มผู้ทำการประมงในทะเลในการวางแผน เพื่อแสวงหาที่จับสัตว์น้ำที่มีความชุกชุม โดยใช้ข้อมูลและประสบการณ์จากการออกเรือเพื่อคาดคะเนได้ว่า ในแต่ละฤดูกาลพื้นที่บริเวณไหนบ้างที่จับปลาได้มาก บริเวณไหนที่จับได้น้อย ในขณะที่เดียวกันก็มีการถ่ายทอดสื่อสารให้กับเพื่อนชาวประมงด้วยกันถึงสถานการณ์ในทะเลโดยผ่านวิทยุสื่อสารและสภากาแฟ ซึ่งการเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ทรัพยากรชายฝั่งดังกล่าวมีผลต่อการตัดสินใจของผู้ชายด้วยกันที่จะนำเทคโนโลยีที่มีส่วนในการทำลดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่งมาใช้ด้วย

นายไกรสร ยศจำ ผู้ใหญ่บ้านสีลัง ซึ่งมีบทบาทต่อการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารในชุมชนเล่าว่าในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมาบริเวณชายฝั่งตะวันตกของหมู่บ้านจะมีการทำฮ้ำเพื่อเลี้ยงกุ้งแชบ๊วย โดยมีนายทุนจากภายนอกมาเช่าที่ที่ชาวบ้านครอบครองอยู่ ในช่วงแรกชาวบ้านทุกคน ต่างก็จะให้นายทุนเช่าหมดเพราะได้ค่าเช่าแพง และครอบครัวโดยเฉพาะภรรยายังได้รับการว่าจ้างให้ดูแลจัดการให้ เพื่อที่จะมีรายได้มาเสริมครอบครัวนอกเหนือจากที่ทำการประมงในทะเล นำดินกัน ผู้รู้ในชุมชน โดยเฉพาะท่านเจ้าอาวาสวัดได้ออกมาเตือนว่าอย่าให้เขาเช่าหมดให้ทดลองดูก่อน แต่ชาวบ้านไม่ค่อยเชื่อกันจนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2541 เกิดน้ำทะเลหนุนขึ้นมาท่วมหมู่บ้านจนถึงบ้านตนเองซึ่งห่างจากชายฝั่ง 3 กิโลเมตร และท่วมติดต่อกันในฤดูน้ำหลากจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดในช่วงน้ำทะเลท่วมคือน้ำอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ซึ่งมีผลกระทบต่อผู้หญิงมากในการจัดการน้ำในครัวเรือน เนื่องจากในหมู่บ้านใช้บ่อน้ำบาดาลในการอุปโภคบริโภค ถือว่าเป็นบทเรียนสำหรับหมู่บ้านและในช่วงปี พ.ศ. 2539 มีนายทุนอีกกลุ่มหนึ่งมาขอเช่าที่ชายฝั่งด้านทางทิศใต้ของหมู่บ้านเพื่อเลี้ยงกุ้งเช่นเดียวกัน ผลที่เกิดขึ้นคือชาวบ้านทั้งหญิงและชายมารวมกันที่วัดเพื่อคัดค้านไม่ให้ครอบครัวที่ครอบครองพื้นที่ชายฝั่งด้านใต้ขายสิทธิในการเช่าให้กับกลุ่มนายทุน ดังกล่าว เพราะกลัวผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการให้เช่าที่ทำนาุ้งและทำให้น้ำทะเลท่วมหมู่บ้านประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ได้ช่วยให้ชาวบ้านทั้งหญิงและชายได้เรียนรู้และแสดงบทบาทออกมาเพื่อป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้นอีกทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน

กรณีการออกมาคัดค้านการสร้างระบบบ่อน้ำบาดาลน้ำเสียคลองค่านของกลุ่มประมงชายฝั่งและประมงทะเลน้ำตื้นเป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้ชายมีบทบาทในการแสวงหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและส่งผ่านข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนจนนำไปสู่การแสดงออกของบทบาทหญิง-ชายในระดับครัวเรือนและชุมชนดังที่นางเฉลา ทับทิมทอง ซึ่งผู้ศึกษายอมรับและนับถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่มีความรู้ขงลึกซึ่งเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งเทียบเท่ากับอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเล่าว่า เมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา

ช่วงฤดูแล้งเกิดน้ำทะเลเปลี่ยนสีเป็นสีแดง สีม่วงเป็นแถบขาวในทะเล ตนเองจึงนำเรื่องไปปรึกษา อาจารย์ที่มหาวิทยาลัยบูรพา ทางอาจารย์ได้นำนักศึกษามาสำรวจดูโดยตนเองเป็นคนพาไปสำรวจ และเก็บน้ำตัวอย่างมาวิเคราะห์ เมื่อผลการสำรวจออกมาและอาจารย์ก็ส่งข้อมูลพร้อมกับให้ความเข้าใจกับชาวประมงที่ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งและในทะเลน้ำตื้น ว่าให้ระวังผลผลิต และรีบนำออกมาก่อน เนื่องจากอาการทะเลเปลี่ยนสีดังกล่าวเกิดจากสารเคมีที่เป็นโลหะหนักอาจทำให้ผลผลิตเสียหาย ตนเองจึงนำข้อมูลไปแจ้งกลุ่มผู้ทำนาหอยแมลงภู่มะละแควน้อยและเลี้ยงกุ้งชายฝั่งแต่ไม่ค่อยมีใครเชื่อหรือสนใจข้อเสนอแนะที่อาจารย์บอก มีตนเองและญาติพี่น้องที่เลี้ยงกุ้งชายฝั่งในพื้นที่ของตนเองรีบเอากุ้งออก (ถึงแม้จะยังไม่ได้ขนาดเต็มที่) ขายเพื่อให้ได้ทุนคืนกลับมาก่อน เมื่อเวลาผ่านไป 1 เดือน ปรากฏว่ากลุ่มผู้ทำนาหอยแมลงภู่มะละแควน้อยมีปัญหา คือหอยร่วงจากไม้หลักที่ปักทำโป๊ะตายเกือบทั้งโป๊ะ เนื่องจากไม่เก็บเกี่ยวหอยก่อนในช่วงที่เดือน โดยมีความหวังว่าจะได้หอยตัวใหญ่ มีราคาสูงกว่าที่จะเก็บหอยตัวเล็กที่ยังไม่ได้ขนาด ทำให้ขาดทุนและเป็นหนี้สินรายละหลายล้านบาท นายเฉลาเล่าต่ออีกว่า การเรียนรู้จากการสูญเสียของกลุ่มผู้เลี้ยงหอยแมลงภู่มะละแควน้อยในขณะนั้นเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ ที่ส่งผลให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทและมาสนใจถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางทะเลเพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งเห็นความสำคัญที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมและจัดการร่วมกันอย่างจริงจัง ดังจะเห็นจากรายงานการประชุมแต่ละครั้งที่นายเฉลาได้ทำบันทึกไว้ว่ามีผู้เข้าร่วมเป็นใครบ้าง จำนวนกี่คน ประเด็นการเสนอในการประชุมแต่ละครั้งมีอะไรบ้าง ผลการประชุม ทำที่ และข้อเสนอจากฝ่ายรัฐ และใครบ้างมีส่วนในการสนับสนุนค่าใช้จ่าย และสิ่งอำนวยความสะดวกเครื่องอุปโภคและบริโภคต่างๆ

โดยสรุปจะเห็นว่ากระบวนการถ่ายทอดและการเรียนรู้ของคนในชุมชนคลองค่านที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดการองค์ความรู้โดยผู้ชายที่มีบทบาทหลักในการจัดการอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องจากทรัพยากรชายฝั่งแล้วนำมาถ่ายทอดและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การคิด วิเคราะห์และเห็นข้อเท็จจริงที่นำไปสู่ความตระหนักและการให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งร่วมกัน